

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“
МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА НА НАУКИТЕ И УМЕТНОСТИТЕ
СОВЕТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

ПОГЛЕДИ ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Во чест на:
75 години современа македонска азбука
75 години современ македонски правопис

СКОПЈЕ 2020

За издавачот:

проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директор на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“

Издавачки совет:

акад. Љупчо Коцарев, претседател на МАНУ

проф. д-р Људмил Спасов, претседател на Советот за македонски јазик

проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директор на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“

проф. д-р Анета Дучевска, декан на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“

Одговорен уредник:

проф. д-р Снежана Велковска

Редакциски одбор:

проф. д-р Снежана Велковска

проф. д-р Елена Јованова-Грујовска

проф. д-р Снежана Веновска-Антевска

проф. д-р Људмил Спасов

проф. д-р Димитар Пандев

доп. член Марјан Марковиќ

акад. Виктор Фридман (САД)

акад. Златко Крамариќ (Хрватска)

акад. Ала Шешкен (Русија)

проф. д-р Даринка Гортан-Премк (Србија)

проф. д-р Кристина Крамер (Канада)

проф. д-р Макеј Кавка (Полска)

проф. д-р Петер Рау (Германија)

проф. д-р Бранко Тошовиќ (Австрија)

проф. д-р Иво Прањковиќ (Хрватска)

Јазична редакција:

проф. д-р Елизабета Бандиловска

Техничко уредување:

Александар Штерјев

м-р Марија Антевска

Виолета НИКОЛОВСКА

ЈАЗИК И ЈАЗИЦИ

(социолингвистички аспекти на постоењето на јазикот/апологија
на постоењето на еден јазик)

1. Јазик и јазици

Како мотив кој го одбележува нашето излагање, поточно нашата апологија, го избравме насловот на една книга од почитуваната професорка Олга Мишеска Томиќ – *Јазик и јазици*¹. Сите се разбираме со помош на јазикот, комуницираме со јазик, но има многу јазици: македонски, англиски, шпански... Што е тогаш јазик? Како ќе го дефинираме? Имаше една детска песничка *Зелката има кошули триста...* Така им го објаснувам на студентите јазикот. Како зелката со кошули триста (во нашиов случај некаде меѓу 6 000 и 8 000²). Јазикот се раслојува. Јазикот не е монолитен. Не е фиксиран. Јазикот е динамичен феномен, јазикот е (како) жив организам. Во неговата природа е промената. Вавилонското укорување. Да го изедува постојано црвецот на промената.

Јазичната „генетика“ зборува за јазични семејства. За јазик предок и јазици потомци. Според тоа се врши и класификацијата на јазиците. Лингвистички најпознатото и најизучувано јазично семејство е индоевропското семејство. Од него водат потекло словенските јазици, меѓу кои спаѓа и македонскиот јазик, во подгрупата на јужнословенските јазици.

Ова што го споменаваме се познати факти, но тоа е илустрацијата на сликата на нашето поимање на јазикот како немонолитна појава, која ја изедува вавилонскиот црв на промената, која се раслојува. На што? Јазикот се раслојува на дијалекти. Која е разликата дијалект/јазик? Одговорот ќе го сместиме во историски и во социолингвистички контекст. Тоа ќе биде, всушност, и нашата одбрана на постоењето на еден јазик (правно, легално, како јазик на една држава). Како национален јазик. Затоа што јазикот е неминовно врзан за помиот на нацијата.

2. Лингвистички аргументи

Односот јазик наспрема јазици ќе го дефинираме најпрвин со лингвистички аргументи. Поаѓаме од фактот дека јазикот е немонолитен феномен, жив организам, кој има способност да се раслојува. Во зависност од условите, факторите на раслојување, дава различни резултати. Она што нас не

¹Mišeska Tomić 1995.

²Ricento 2006: 231.

интересира е неговото хоризонтално, територијално раслојување на јазични потсистеми наречени дијалекти. Кој е односот јазик наспрема дијалект? Прасловенскиот е/бил јазик, индоевропскиот е/бил јазик, нивните дијалекти денес, исто така, се јазичи.

Лингвистичката револуција од почетокот на 19 век се заснова на фактот дека модерните европски јазици (англиски, француски, германски) историски се сродни со античките јазици (грчки, латински, санскрит). Одушевувањето на лингвистите од воочените релции меѓу гореспоменатите јазици (и не само тие), го илустрираат зборовите на познатиот лингвист Вилијам Џоунс: „The sanskrit language, whatever be its antiquity, is of wonderful structure; more perfect than the Greek, more copious than the Latin... yet bearing to both of them a stronger affinity, both in the roots of verbs and in the forms of grammar, than could possibly have been produced by accident; so strong indeed, that no philologer could examine them all three, without believing them to have sprung from some common source, which perhaps, no longer exist. There is a similar reason, though not quite so forcible, for supposing that both the Gothic and the Celtic ... had same origin with the Sanskrit; and the Old Persian might be added to the same family... (според Akmajian, Demers and Harnish 1986: 344). Јазикот кој повеќе не постои е наречен протоиндоевропски, термин што го одразува географското распространување на говорителите на ова јазично семејство од Индија до Европа.

Она што историски било дијалект денес е јазик. Проблемот во дефинирањето на јазик наспрема дијалект лингвистите го навестуваат уште во тврдењето: „It is not even settled how many different languages there are, so that estimates vary greatly. Part of the problem lies in the differing definitions of dialect, which have a political basis just as often as a linguistic one (Akmajian, Demers and Harnish 1986: 356)“. Со други зборови кажано: вавилонскиот црв, вавилонското проклетство го нагризува ткивото на јазикот, бројот на јазици во светот се зголемува, а определувањето на тоа што е јазик а што дијалект има не само лингвистичка, туку и политичка основа.

Авторите на публикацијата под наслов *Лингвистика*, кои како што видовме го навестуваат проблемот во дефинирањето на јазикот и на дијалектот, се обидуваат да дадат и прифатлив одговор: „Having examined some of the complications involved in the term *dialect*, how can we define it? No satisfactory definition of *dialect* has yet been proposed, but for our purposes we will ignore complications and settle on a very general one. A dialect is simply a distinct form of a language, possibly associated with a recognizable regional, social, or ethnic group, differentiated from other forms of the language by specific linguistic features (for example, pronunciation, or vocabulary, or grammar, or any combination of these)“ (Akmajian, Demers and Harnish 1986: 290-291). Сепак, тие нагласуваат дека оваа приближна дефиниција нема поамбициозна намера од тоа да долови извесен интуитивен концепт за поимот дијалект. Значајно е тоа што тие сметаат дека поимот дијалект, од лингвистички аспект, е теориски концепт. Во реалноста, варијантноста во јазикот е толку широко присутна што секој јазик може да се

смета за континуум од јазици во зависност од говорителот или од групата, и не можат да се повлечат апсолутни линии меѓу различните форми на јазикот.

Пред да преминеме на анализа на социоисториските и на политичките мотиви во разграничувањето на јазиците, ќе проговориме и нешто за тоа на што се должат јазичните промени. Јазикот е средство за комуникација. Додека живее комуникацијата на даден јазик живее и јазикот. Некогаш, едно јазично ткиво се раскинува од различни причини: раселување на населението (случајот со раѓањето на словенските јазици од прасловенскиот јазик), географска непристапност на населението што живее во територијална близина (едно изолирано планинско село, на пример, би имало повеќе јазични црти што го разликуваат од говорите во низината кои, од своја страна, би покажале повеќе сличности), поставување државни граници. Во врска со ова е и поимот јазична периферија – истурена област на која се зборува еден јазик, која, обично, покажува поархаични јазични особености. Овие поставки се влезени во основите на модерната дијалектологија уште од почетокот на минатиот век.

Јазикот не живее во изолација, во херметичка затвореност во околината (лингвистичка и нелингвистичка) во која е поставен. Утопистичкото тврдење на компаративистите за генетски чисти јазици одамна е побиено. Јазикот, благодарение на комуникацијата, се менува усвојувајќи елементи и од супстратот (на кој во патешествието на своите говорители се нашол) и од соседните, најчесто генетски несродни јазици, со кои е во допир. Така се развива еден друг тип сродност, типолошка сродност меѓу јазиците, за која македонскиот јазик е пример, чие изучување влегува во темелите на лингвистиката на јазичните сојузи уште на почетокот на 20 век.

Сепак, модерниот свет ги поместува границите. На комуникацијата, првенствено. Тоа станува јасно уште при крајот на минатиот век: „As we have mentioned, the classic example of a dialect is the regional dialect, the assumption being that speakers of the dialect form a coherent speech community living in relative isolation from speakers outside the community. Such relative isolation between geographical areas is becoming increasingly more rare in the contemporary world, and in the United States the population as a whole is so geographically socially mobile that it is becoming increasingly more difficult to speak of regional dialects in any pure sense. Especially in large urban areas, a particular linguistic feature of a regional dialect might well be influenced by social factors“ (Акмајан, Демерс and Харниш 1986: 291).

Сево ова што досега го приведовме ни сведочи за комплексноста на јазикот како феномен. Метафората за јазикот разбран како зелката со кошули триста, би можеле да ја доразвиеме во смисла на тоа дека на бојата на секоја кошула влијае соседната, но и бојата на средината во која се наоѓа, бојата и на соседните зелки сестрички и подалечни роднини...

3. Социолошки, соционисториски и политички аргументи

Јазикот се поврзува со идентитетот. Со идентитетот на нацијата. Иако за поимот нација се смета дека се раѓа во 19 век, концептот за единство на нацијата и јазикот е отелотворен во јазикот уште во времето на раното христијанство кај Словените, имено со зборот *џзыкъ* се означувал и јазикот, како средство за комуникација и народот што го зборувал тој јазик (Угринова-Скаловска 1979: 168). Мисирков народот го разбира на следниов начин: „Народ не ѝт нишчо друго, осим ѝдно големо другарство, осноано на крвно родство, на обшч произлез, на обшчи интереси“ (Мисирков 1974: III)³. Ваквото сфаќање на генезата на народите, е слично и со генезата на јазиците: вклучува генетска компонента, се подразбираат како семејства. Имплицитно ја подразбира во себе и компонентата јазик. Во последните две статии од книгата „За македонските работи“, во кои го поставува прашањето дали Македонија претставувала и дали може да претставува одделна етнографска и политичка целина; и ги поставува основите на македонскиот литературен јазик, Мисирков ја елборира врската јазик – нација. Во таа смисла, Мисирков, како образуван историчар и филолог, не е далеку од денешните сфаќања за посебноста на нацијата и за јазикот како обележје на нацијата. Без да навлегуваме натаму во дебата за врската јазик – нација, ќе приведеме само некои од тврдењата што ја потврдуваат и ја оправдуваат оваа врска: „Во 1694 година, Француската академија ја дефинира нацијата како *сите жители на иста држава, на иста земја, кои живеат под исти закони и употребуваат ист јазик*. По Француската револуција ќе се задржи ова основно значење, со единствена промена на терминот *жител* со *граѓанин*. ... Во другите делови на Европа, меѓутоа, пред сè во германските области, како и во трите империи – Хабсбуршката, Руската и Османлиската, развојот на значењето на поимот нација оди во друг правец, кој доведува до поинакви резултати, на обновување на генетското значење на *nation* од времето на Римската Империја. Во однос на германскиот простор, единствениот обединувачки фактор се германскиот јазик и култура, кои при отсуство на единствени државни структури се единствениот фактор за развој на нацијата – не во политичка, туку во јазично-културна смисла“ (Стојановски 2016: 38). Како што може да се види од приложените определби на поимот нација, таа нужно се врзува за јазикот и за територијата, како обединувачки фактори на заедницата. Притоа, се внесува и генетскиот фактор (заедничкото потекло), како што тоа го прави и Мисирков. Ваквото разбирање на поимот нација е многу блиско до разбирањето (осуштествувањето) на јазиците како (посебни) ентитети: јазик потомок од јазик предок. И во izdelувањето на јазиците како

³Јубилејно издание по повод стогодишнината од раѓањето на авторот.

сопствени ентитети територијата е одлучувачки фактор (доколку не постојат пречки во комуникацијата, јазикот се развива како целина, во моментот кога доаѓа до распрснување, пред сè, територијално на говорната заедница, секој говор, секоја јазична разновидност, идиом на распрснатата група се развива по свои особености, во опкружувањето во кое се наоѓа, како посебен ентитет). Државата, како административно-организациска единица на живеењето на една заедница не е одлучувачки фактор за izdelувањето, постоењето на јазикот и на нацијата. Кога се доаѓа до државата, ситуацијата се компликува: во една држава може да живее и повеќе од една нација/јазик.

Со постоењето на државата се јавува една нова лингвистичка форма, на некој начин вештачка, но не во смисла на генезата, туку во смисла на изборот како средство за комуникација на говорни заедници со различни јазични потсистеми најчесто (во еднонационалните држави), а тоа е стандардниот (литературниот јазик). Уште еден ентитет во множеството ентитети јазици, но различен од сите други. Стандардниот јазик е еден вид конвенционална форма, еден вид социолект, чие формирање и опстојување минува низ определени фази и подразбира соодветни активности. Социолингвистите izdelуваат десетина фази во кодификацијата и во живеењето на еден стандарден јазик (класификацијата на фазите ја предлага М. Радовановиќ, а во согласност со дискусиите на познатите социолингвисти Хауген, Неуступни, Фишмен, Таули, Гарвин, Фергасон в. Radovanović 1979: 83-93): селекција на нормата (избор на јазичниот идиом кој ќе се земе за основа на стандардниот јазик); дескрипција (опис на јазичните особености на избраниот идиом); кодификација (прескрипција на особините предложени за норма на стандардниот јазик; нормативна постапка во најтесна смисла, наложување како е правилно да се зборува, што подразбира изработка на нормативни речници, правопис, граматика); елаборација (разработка на нормата); акцептуација (службено, официјално прифаќање на нормата); имплементација (реално применување на нормата во сите сфери на општествениот живот)⁴; експанзија (ширење на нормата); култивација (негување на нормата); евалуација (вреднување на нормата) и реконструкција (преработување, доработување, прилагодување на нормата на новонастанатата реалност во говорната заедница). Како што може да

⁴Фазите акцептуација и имплементација се izdelуваат како посебни од методолошки причини бидејќи во некој средини се случува нормата на предложениот идиом за стандарден јазик да се применува извесен период, па подоцна да биде службено прифатена. Таква е ситуацијата и со нормата на стандардниот македонски јазик. Застапниците на посебни решенија за (официјален) јазик на Македонците самите во своите дела ги применувале, првенствено, во втората половина на 19 век, сè додека во периодот 1944-1945 (со решение на Првото заседание на АСНОМ одржано на 2 август 1944 г. и по завршени подготовки од страна на Комисијата за нормирање на македонскиот литературен јазик) не се усвојат македонскиот јазик, писмо – азбука (5 мај 1945 г.) и правопис (7 јуни 1945 г.). Секако, притоа не смеаме да ја забораваме клучната улога на К. П. Мисирков, кој се смета за прв кодификатор на македонскиот јазик (како што вели проф. Б. Ристовски во предговорот на „За македонските работи“ (Мисирков 2003: VIII – IX), чишто решенија за дијалектната основа на македонскиот литературен јазик и правописот се остварија во стандардниот јазик на новоформираната македонска држава (повеќе на оваа тема в. Стаматовски 1986).

се види, фазите селекција, декскрипција, кодификација и особено акцептуација се директно врзани со државата. Нема држава без стандарден јазик (или јазици) и нема стандарден јазик без пропишани државни акти. Стандардниот јазик е еден вид наддијалект, социолект, конвенционално избрана форма на националниот јазик, кој откако ќе биде прогласен, има свој живот различен од животот на живата јазична реалност, дијалектите на националниот јазик. Додека тие се развиваат спонтано и непречено, следејќи ги јазичните законитости во својот развој, нормираниот јазик има тенденција да биде стабилен (но и тоа не е едноставна непроменливост, фиксираност на нормата на стандардниот јазик, туку таа треба да биде навидум контрадикторно еластично стабилна, да се евалуира како што видовме погоре и да се реконструира во согласност со потребите што ги налагаат времето и животот на говорната заедница). Додека националниот јазик и потсистемите кои живеат во него (дијалектите) се развиваат природно, во развојот на стандардниот јазик, особено во поново време, и особено во специфични социополитички услови се јавува потребата од свесна интервенција на човекот. Така, во 20 век, од социолингвистиката се изделува и една посебна научна дисциплина – јазична политика и планирање (Ricento ed. 2006).

4. Јазична политика и планирање – одржување во живот на стандардниот јазик на една држава

Во модерната наука која јазикот го разгледува во рамките на социјалниот живот, а во поново време и во врска со социјалните промени, произлезена од социолингвистиката – јазична политика и планирање, се зборува за статусот на еден јазик во заедницата. Поимот јазичен статус во јазичната политика и планирање се подразбира како перципирана релативна вредност на дадениот јазик којашто е во врска со неговата полезност во заедницата, која ја опфаќа неговата т.н. пазарна вредност како средство за комуникација, но и низа субјективни карактеристики кои имаат корени во она што се нарекува општествена јазична култура⁵ (Ricento 2006: 5). Статусот на јазикот, според тоа, не зависи исклучиво, ниту неопходно од официјалниот и од легалниот статус што јазикот го добива од државата преку нејзините извршни, законодавни и правни рамки. Тоа, според многу автори е неопходниот минимум. Централните елементи во градењето и во достигнувањето на јазичниот статус на некој начин се вонлингвистички и супралегални (бараат повеќе од законска одлука). Тука влегуваат естетските, психолошките и идеолошките фактори.

Јазичната култура како поим во социолингвистичките истражувања не е нова појава. И кога зборувавме за фазите низ кои минува еден стандарден јазик во неговиот развој (во развојот на неговата норма), ја споменавме фазата култивација на нормата. Вредноста на јазикот, се мисли првенствено на стандардниот јазик, во една држава се одразува во нивото на јазичната култура на заедницата која го користи како средство за комуникација. Притоа, развојот

⁵Повеќе за концептот јазична култура зборува Харолд Шифман во Schiffman 2006: 111 – 126.

и негувањето на јазичната култура се предмет на јазичната политика и планирање. Статусот на јазикот, вклучително со јазичната култура на заедницата, не се лингвистички определени, не зависат од природата на самиот јазик/идиом што е одбран за стандарден јазик. Тие се условени и зависат од, како што рековме, вонлингвистички фактори: идеолошки, естетски, психолошки и, во крајна линија, од самата јазична политика како дел од севкупната политика: тука можеме да ги споменеме, на пример, медиумските кампањи за промовирање на употребата на стандардниот јазик и писмо. Прифаќањето, ширењето и примената на нормата на еден стандарден јазик нема да се случат бргу и лесно ако не се извршени претходно солидни анализи и истражувања, ако изборот на јазичниот идиом што ќе влезе во основата на литературниот јазик од различни причини е погрешен. Тоа се феномени што зависат токму од естетските, социолошките, идеолошките и, во крајна линија, од психолошките фактори.

Статусот на јазикот во заедницата е потребно да се негува независно од тоа дали јазикот е единствен официјален во една држава или не. Секако, во заедници со повеќе од еден официјален јазик јазичното планирање во однос на еден јазик има реперкусии врз статусот на другите јазици и етнолингвистички групи (Hornberger 2006: 24-41). Јазичното планирање е неопходна социјална активност во рамките на една заедница; врз него влијаат социјалните промени, но тоа може да биде и фактор што влијае врз социјалните промени.

Јазичното раслојување, раѓањето на нови јазици од потсистемите на самиот јазичен систем (потпомогнато од определени социоисториски и културни услови) е во природата на јазикот. Но, светот, особено глобалниот свет, се соочува со една противречна реалност и/или можност, а тоа е губењето одредени јазици од мапата на јазиците во светот. „For example, in recent years research in language policy has been motivated, at least in part, by concerns about the accelerating loss of languages worldwide. This has led to theorizing about how language policies are connected to economic, political, and social structures and processes, and to examination of the effects of ideologies about language and society on language behavior and policies. Policies (and policy approaches) are then proposed and/or evaluated on the basis of their relevance in slowing or even reversing language loss and shift (Ricento 2006: X-XI)“. Во таа смисла, опстанокот на еден јазик, независно од тоа дали е единствен официјален во една државна заедница (секако дека многу повеќе ако не е единствен) зависи од добро креирана јазична политика. Притоа, не смееме да го забораваме и фактот дека освен негувањето на вонлингвистичките фактори (психолошките, културните, идеолошките) врз реалниот статус на јазикот во една заедница влијае и нивото на јазичната култура. Фазите култивација на нормата и нејзина елаборација (разработка за да одговори на современите потреби на заедницата што ја користи) се фази кои не престануваат да живеат додека живее јазикот како стандарден во заедницата. Од статусот на јазикот во заедницата, зависи во крајна линија и неговиот опстанок, во најмала рака како стандарден.

5. Генезата на македонскиот јазик (лингвистичка и соционисториска апологија)

По сево ова што го кажавме, сосема е излишно да се докажува оправданоста на постоењето/изделувањето на еден јазик како посебен. Сепак, си земаме една убава обврска да го исцртаме образот/посебноста на еден јазик, македонскиот, долго време оспоруван, задушван во своите обиди да израсне како посебна реалност, сосема оправдана, во варијантноста на јазиците од неговото семејство и соседство.

Ќе започнеме од почетокот, но не почетокот во историска смисла, тоа е многу амбициозно, туку од почетокот на писменоста, на Слово/слово. И ќе почнеме со споменување на Светото писмо и на светителите. Светите браќа Кирил и Методиј, богослужбените книги (за просветување и просветлување на Словените) ги превеле на јазикот на кој зборувале Словените од околината на Солун во втората половина на 9 век. Би можеле да кажеме дека оттука датира историјата на македонскиот јазик, и тоа веднаш со писменост. Посебноста на овој јазик, лингвистичките аргументи за неговата посебност, се согледуваат веќе кон почетокот на 12 век (најзначајните споменици), кога се создаваат варијанти/редакции на единствениот литературен јазик на Словените⁶, во смисла на негово приспособување на локалните говори. Тоа се варијантите на црковнословенскиот јазик: чешко-моравската, панонско-словенската, македонската, бугарската, руската, хрватската, српската, романската. Ќе споменеме некои од јазичните карактеристики според кои се изделува македонската од другите варијанти (Угринова-Скаловска 1979: 32): мешање на носовките, т.е. развој на $\text{ж} > \text{л}$ зад меките консонанти р л и н и усните консонанти $+\text{л}$, а $\text{л} > \text{ж}$ зад ш , ж , ц , ч , шт , жд , ј ; употребата на групите шт и жд ; замена на силните $\text{ъ} > \text{о}$, $\text{љ} > \text{е}$; мешање на л со ъ и на ъ со е ; појава на ново s ; деназализација на $\text{ж} > \text{а} / \text{оу} / \text{ъ}$ и $\text{л} > \text{е}$. Книжевните споменици што ја карактеризираат македонската варијанта се настанати, главно, во кругот на Охридската книжевна школа, која меѓу другото се одликува и со негување на глаголицата, основана од св. Климент. Правописното и јазичното влијание на оваа школа било големо: тоа ги надминало географските граници на охридското подрачје, па значаен број споменици и во Кратовско-злетовската школа ги имаат правописните и јазичните особености на Охридската. Ова може да сведочи и за угледот кој во книжевноста (во тој период) го имала Охридската книжевна школа.

Вака формираната јазична варијанта на црковнословенскиот јазик, новиот јазичен идиом, си го следел својот животен пат во различните историски околности во кои се нашло населението што го имало за свој. На таа негова историска патека, ќе одбележиме два момента: крајот на 19, почетокот на 20 век, времето на раѓањето на нациите на Балканот, и средината на 20 век, создавањето на првата македонска држава (во рамките на Федеративна Народна

⁶Како што ќе видиме подолу при набројување на редакциите, и не само на Словените.

Република Југославија) со првиот службено прифатен стандарден македонски јазик. Нагласувам стандарден и службено прифатен бидејќи македонскиот јазик е и бил реалност уште од времето на создавањето на првата писменост на Словените. Кодификацијата на македонскиот јазик била процес кој започнал уште со осознавањето, будењето на Македонците како посебна нација, а за прв кодификатор на македонскиот јазик се смета Мисирков (Мисирков 2003: VIII - IX – предговорот на Б. Ристовски). Јазикот се врзува со народот, нацијата, а стандардниот јазик со државата на која е официјален, службен. Современиот македонски јазик и неговата стандардна норма го одразуваат континуитетот на погледите на нашите најистакнати национални дејци, особено на филолошки и историски образуваниот К. П. Мисирков. Како што предлага Мисирков во својата книга „За македонските работи“, која претставува обмислена и аргументирана национална стратегија, во основата на македонскиот литературен јазик се влезени централните македонски говори, а правописот се базира на фонетски принцип. Македонскиот јазик, конечно, е прогласен за службен јазик во државотворна смисла на 2 август 1944 г., неговата азбука на 5 мај 1945 г. и неговиот правопис на 7 јуни 1945 година. Тоа се датумите кои се круна на неговото постоење во правна и во законодавна смисла. Денес, современиот македонски јазик живее друга социолошка реалност. Во самостојна држава. Но исправен пред други предизвици. Не е веќе само тој службен јазик. Не е ниту во онаа форма во која беше запишан во црковните книги. Во својот животен пат се менуваше и тој, се менуваа и политичките и социолошките околности кои го следеа.

Јазикот се врзува со народот, нацијата, а стандардниот јазик со државата во која е официјален, службен. Јазикот е симбол на идентитетот: „Language is the medium by and through which individuals define and inhabit their own identities and, in the process, assess and ascribe the identities of others. It is often these differences in identities (whether achieved or ascribed) that lead to conflicts in which language may play an important role. The fact that there are between 6,000 and 8,000 oral languages and only about 200 states in the world means that most states are multilingual – and multicultural – to varying degrees. It is also the case that in most (but not all) states there is usually only one “national” language (official or not); this means that, by definition, those who command the national language(s) will tend to enjoy greater recognition and socioeconomic status than those who do not speak or write that language“ (Ricento 2006: X-XI). Јазикот значи, има и социолошка вредност, како средство преку кое се идентификуваат поединецот и колективот, но таа вредност не е еднаш зададена и петрифицирана. За неа треба да се бориме, да ја одржуваме во живот. Статусот на јазикот во една заедница е резултат и на соодветно водена јазична политика. Еден од факторите за одржување на јазичната виталност, за подобрување на статусот на јазикот во заедницата е институционалната поддршка (на пр., претставување на заедницата што го зборува јазикот и на самиот јазик во медиумите и во образованието). Свеста за потребата и од достигнување на задоволителен степен на јазична култура (унапредувана и пропагирана преку истите

институции – медиумите и образованието) е фактор што директно влијае врз статусот на јазикот. Она што е работа на лингвистите е да го негуваат јазикот (култивација на нормата), да сведочат за неговата историја, за развојните процеси, за новите тенденции, за тенденциите што се губат во природниот развој на јазикот. Другото е обврска на целата заедница и, особено, на нејзините институции.

LANGUAGE AND LANGUAGES

(sociolinguistic aspects of emergence of a language / a justification of emergence of a language on linguistic map of the world)

Summary

The article discusses the division of languages as separate entity in a linguistic and sociopolitical sense. The basic premise in our argumentation is that language is an unmonolithic phenomenon; a system in which subsystems coexist; we can consider each language as a continuum of other (sub) languages that in certain sociological and historical circumstances are distinguished as separate entities. The distinction language versus dialect often grows in distinction ancestor language versus the descendant language. One of the factors for this growth is the interruption in the communication within the speech community, which can be caused by the displacement / migration of (a part of) the community, the establishment of state borders and / or geographical barriers. The stratification of the language is in its nature. Language is closely related to the concept of nation and is a factor of identity. Standard language is a separate language entity (a sociolect) that is closely related to the emergence and existence of the state. The process of codification of a language as an official language of a state, can begin as a process much earlier than its official acceptance and implementation. A significant concept in the existence of a standard language is the concept of language status. The status of a language do not depend exclusively, or even necessarily, on any official or legal status conferred by a state through its executive, legislative, or judicial branches. This is the minimum required. The central elements in achieving language status are in some ways non-linguistic and supralegal (requiring more than a legal decisions). This includes aesthetic, ideological and psychological factors). Considering language changes in a linguistic and sociohistorical context, we can reasonably conclude that the denial of the right to the existence of a language as a separate entity has a political rather than a linguistic motivation.

Библиографија

1. Мисирков, П. К., 1974, *За македонските работи*. Скопје.
2. Мисирков, П. К., 2003, *За македонските работи*. Скопје.
3. Стаматоски, Т., 1986, *Борба за македонскиот литературен јазик*. Скопје.
4. Стојановски, С., 2016, *Од Милет до нација*. Штип.
5. Угринова – Скаловска, Р., 1979, *Старословенски јазик*. Скопје.

6. Akmajian, A., Demers A. R., Harnish, M. R. 1986, *Linguistics*. Cambridge: The MIT Press.
7. Hornberger, H. N., 2006, "Frameworks and Models in Language Policy and Planning", in: Ricento, T., (ed.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, p. 24-41.
8. Mišeska – Tomić, O., 1995. *Jezikijezici*. Novi Sad.
9. Radovanović, M., 1979. *Sociolingvistika*. Beograd.
10. Ricento, T., (ed.) 2006, *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
11. Ricento, T., 2006, "Theoretical Perspectives in Language Policy: An Overview", in: Ricento, T., (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, p. 3-9.
12. Ricento, T., 2006. "Topical Areas in Language Policy: An Overview", in: Ricento, T., (ed.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, p. 231-237.
13. Schiffman, H., 2006. "Language Policy and Linguistic Culture", in: Ricento, T., (ed.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing, p. 111-126.

СОДРЖИНА

Воведна статија

- Људмил Спасов, Елена Јованова-Грујовска
За македонскиот јазик, идентитет, историја и култура
(писмо до слободномислечките луѓе од Бугарија)3

I. Општи и теориски теми

- Зузана Тополињска
Значењето на македонскиот јазик за славистичката лингвистика, како
и пошироко за лингвистичката наука21
- Victor A. Friedman
Bai Ganyo in the Academy: bulgarian ideological dementia25
- Christina E. Kramer
Bulgaria succumbs to an old virus in the time of covid-1937
- Maciej Kawka
Język macedoński w dobie badań nad dyskursem.....45
- Марјан Марковиќ
Македонскиот јазик – комплексен адаптивен систем59
- Емилија Црвенковска
Прочувањата на македонскиот јазик во светската лингвистика91

II. Граматички теми

- Витомир Митевски
За македонската философска терминологија.....103
- Irena Sawicka
Miejsce fonetyki macedońskiej w słowiańskim
świecie językowym115
- Елена Верижникова
Уникатноста на македонскиот темпорален систем меѓу словенските
јазици129
- Снежана Велковска
Лексиката во македонскиот јазик од историски аспект (архаизми,
историзми и неологизми).....143
- Максим Каранфиловски
За некои значења на негираниот императив во македонскиот јазик
и во другите словенски јазици159
- Снежана Веновска-Антевска
Прагматско-когнитивниот аспект на лексичкосемантичките
карактеристики за изразување на модалноста во македонскиот јазик167

Славица Велева	
Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик	175
Лидија Аризанковска, Македонка Додевска	
Сложените именки со суфиксот -ник во Обратниот речник на македонскиот јазик и нивната употреба во македонскиот стандарден јазик	183
Катица Топлиска-Евроска	
Народните називи на растителната лексика во Толковниот речник на македонскиот јазик.....	193
Елена Петроска	
<i>Грамаџикаџиџа</i> на Блаже Конески, македонскиот јазик и современите лингвистички проучувања на евиденцијалноста	199
Лидија Тантуровска	
За објектите и нивното удвојување во македонскиот јазик	207
Лилјана Митковска	
Дативот во копулативните реченици: исказување состојби и ставови	217
Елени Бужаровска	
За употребата на глаголскиот прилог во академскиот и во новинарскиот стил: нестандартно функционално проширување.....	231
Симон Саздов	
За македонските предлози	245
Станислава-Сташа Тофоска	
Функцијата на префиксите во определувањето на глаголскиот вид во македонскиот јазик.....	259
Бобан Карапејовски	
За некои особености на заменските клитики во македонскиот јазик....	281
Бојан Петревски	
За еден кондензиран начин на изразување на причината во македонскиот јазик.....	301
Силвана Симоска	
За навек: поимот <i>либе</i> во македонското народно творештво	319
Марија Леонтиќ	
Турските елементи во македонскиот јазик како јазична и културна нишка меѓу турскиот и македонскиот јазик	337
Христина Андоновска	
За некои тенденции во создавањето на евронимите во македонскиот јазик.....	357
Шинаси ДЕРЕБЕЈ	
Квантитативни одлики на зборовниот фонд на македонскиот литературен јазик	367

III. Социоллингвистика

Ivo Pranjković	
Temeljna načela jezične pravilnosti	377
Grace E. Fielder	
Authenticity and the sociolinguistics of macedonian	383
Wayles Browne	
Asymmetrical learnability and decisions in standardization: the bulgarian and macedonian case	403
Matej Šekli	
Macedonian: genealogy, typology and sociolinguistics	409
Виолета Николовска	
Јазик и јазици	425

IV. Дијалектологија

Вендина Татьяна Ивановна	
Македонские диалектные эксклюзивы как форма реализации и культурной идентичности	437
Светлана Давкова-Ѓоргиева	
Називите од лексичко-семантичката сфера покуќнински предмети и садови во македонските дијалекти	455
Гоце Цветановски	
За резултативноста како граматичка категорија во македонските дијалекти	465
Pavol Žigo	
Perspektív y complex nejinterpretácie substantívnej deklinácie v slovanskom jazykov omatlase	477

V. Историја на македонски јазик

Jouko Lindstedt	
The road to Konikovo: thoughts on the context and ethics of philology.....	485
Димитар Пандев	
Скици за историски портрет н македонскиот литературен јазик (синопис)	499
Мотоки Номачи	
За необјавената граматика на македонскиот јазик од Самуил Б. Бернштејн <i>Очерк македонскогo литературногo јазика 'Преглед на македонскиот литературен јазик'</i>	521
Митко Б. Панов	
Кирилometодиевските традиции во идеолошката програма на Византија (XI- XIII век): акомодирање на историскиот контекст	547

Весна Мојсова-Чепишевска	
Книгата „За македонските работи“ како еден книжевен тестамент.....	559
Елизабета Бандиловска	
Македонскиот јазик и првите македонски училишта во НОБ	571
Jan Sokołowski	
Z dziejów badań macedonistycznych i współpracy polsko-macedonskiej na Uniwersytecie wrocławskim.....	577
Iwona Łuczaków	
Standardowy język macedoński i inne macedonika na łamach „Rocznika slawistycznego”. bibliografia z lat 1955-2020	595

Прилози

Реакција на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“.....	603
Реакција на Советот за македонски јазик.....	613

Фототипни изданија

Тодор Димитровски, Блаже Конески, Трајко Стаматоски	
За македонскиот јазик.....	615
Трајко Стаматоски	
Македонскиот литературен јазик и континуитетот на неговото оспорување.....	665
Радмила Угриновска-Скаловска	
Бугаризми во современиот македонски јазик.....	677
Коста Пеев	
Македонските дијалекти во светлината на најновите достигнуања во лингвистичката географија.....	707

Издавач:
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје
проф. д-р Елена Јованова-Грујовска, директор

Печати:
Датапонс, Скопје

Тираж:
150 примероци

Изданието финансиски е поддржано од:
АЛКАЛОИД АД Скопје
АУТОМОТИВ ГРУП Скопје

Сите права се задржани. Ниту еден дел од ова издание не смее да биде препечатуван или пренесуван во каква било форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи и фотокопирање, документирање или да биде сочуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

Погледи за македонскиот јазик 2020, авторски права © Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3(082)

ПОГЛЕДИ за македонскиот јазик : зборник на трудови / [одговорен уредник Снежана Велковска ... и др.]. - Скопје : Институт за македонски јазик "Крсте Мисирков", 2020. - [600] стр. : илустр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-220-068-2

а) Македонски јазик -- Зборници

COBISS.MK-ID 51438341